

gospodarske, obrtniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi poli. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 fl. 60 kr., za pol leta, 1 fl. 80 kr. za četert leta 90 kr. pošiljane po pošti pa za celo leto 4 fl. 20, za pol leta 2 fl. 20 kr., za četert leta 1 fl. 15 kr. nov. dn.

V Ljubljani v sredo 29. oktobra 1862.

Predpisi,

kako naj ravnajo gosposke, zdravniki in pa župani o živinskih kugah.

(Dalje.)

Naznanovanje, da je živina zbolela.

Da se morejo živinske kuge koj v začetku, posebno pa take, ktere s časom nalezljive postanejo, prav spoznati, in da dalje ne sežejo, je vsak lastnik živine dolžan, tudi potem, če v tistem kraju ali v soseski ni živinske kuge, vselej koj županu naznaniti, kadar kaka živina za kako notranjo boleznijo zbolí. Ravno to dolžnost ima tudi čednik, če kako zboljšenje živine na paši zapazi, pa tudi živinozdravniki, ako se jim dozdeva, da bi bolezen kužna ali pa nalezljiva utegnila biti.

Koj ko v kakem hlevu ali v kakem kraju sploh dvoje ali troje živinčet v tednu zbolí, ima župan to politični gosposki brez odloga vediti dati, ta čas pa, če več živinčet zbolí, za to skrbeti, da se vsa živina enega gospodarja v poseben hlev spravi in posebej krmi.

Vsak, kdor zoper te predpise dela, bo po §§. 401 in 402 kazenske postave kaznovan.

Dokler komisija ne pride, ima župan vse zdravnike, ki so v njegovem okraju, poklicati, da razsodijo, za katero boleznijo je živina bolna, in storiti ima vse, kar je za zdravljenje in za obvarovanje zdravja ljudi in druge živine treba.

Ako bi župan ne mogel pripravnih zdravnikov najti, naj ukaže do tistega časa, da komisija pride, samo hleve zapreti, v katerih je bolna živina.

Kaj ima gosposka o živinskih boleznih storiti.

Ko je kantonska gosposka naznanjenje prejela, da je tu ali tam živinska kuga, ima dotičnega kantonskega zdravnika, ali kjer je živinozdravnik, tega, — če pa živinozdravnika ni, pa drugega pripravnega zdravnika ali živinozdravnika s političnim uradnikom v tisti kraj poslati, kjer je živinska kuga; ti se imajo nemudoma tje napotiti, kugo pozvediti in storiti, česar je treba za zdravljenje živine in za varnost zdravja ljudi in druge živine, in c. k. kantonski gosposki vse naznaniti, kar so zvedili in storili.

Kadar je sila, morajo kar soseske ali pa kantonske gosposke c. kr. deželnega živinozdravnika poklicati, kateri se ima potem gledé časa, kako dolgo ima v kraju kužne boleznosti ostati, in zastran njegove razmere do zdravnikov po odločbah svoje inštrukcije ravnati.

Od časa do časa je treba gledat priti.

Ako od kraja živinske kuge zdravnik ali živinozdravnik, kateri je bil za pozvedenje živinske kuge poslan, predelječ stanuje in zavoljo tega ali pa zavoljo manjše nevarnosti živinske boleznosti treba ni, da bi zdravniki sami živino zdravili, naj zdravnika ali živinozdravnika na mestu boleznosti ali pa v sosesko postavijo, da živino zdravi, in ga z besedo ali pa, če je treba tudi pismeno prav natanko podučé, kako

naj živino zdravi in za varnost zdravja ljudi in živine skrbi, oni sami pa naj vsacih osem dni, če je pa manj sila, pa vsacih 14 dni toliko časa pogledovat hodijo, dokler kuga ne mine, in po postavi naj vselej spišejo, kaj so najdlji.

Razdeljenje kužnega kraja v okraje.

Ako je živinska kuga kje bolj dalječ razširjena (kar se pri goveji kugi dostikrat zgodi), naj se vsak okužen kraj v manjše okraje razdeli, ktere je lahko mogoče pregledati; v vsakem okraju naj se postavi kantonski komisar, zdravnik ali živinozdravnik in žandarmerijski podoficir ali kak vojak kot komisija za okuženi kraj, kateri čujejo, da se vse natanko spolnuje, kar je za zatrenje živinske kuge in za varnost zdravja ljudi in živine treba. Ta komisija naj ima, če je mogoče, v sredi svojega okraja svoj sedež in odtod naj hodi v posamezne okužene kraje pogledovat. Da se bodo njene za zatrenje kuge potrebne naredbe natanko spolnovali, nima samo oblasti, kolikorkrat za potrebno spozná, vojakov za pomoč tirjati, ampak tudi proti temu, da zastran tega pozneje zapisnik ali protokol svoji predpostavljeni politični gosposki predložé, tiste, kateri so ali začetek kužne boleznosti v svoji hiši zamolčali ali pa danih ukazov niso natanko spolnovali, z zaporom ali pa z globami (ali kaznimi v dnarjih) pokoriti, in sicer z zaporom na tri dni, z globami pa do petdesetih goldinarjev.

Odgovornost za storjene naprave.

Zdravniki in živinozdravniki za zdravljenje živinske kuge odbrani so za primernost svojih naredb, pridani politični komisar in župani pa za to odgovorni, da se naredbe natanko spolnujejo. Zdravniki, kateri so za zlo razširjeno živinsko kugo postavljeni, se imajo, kadar so na obhodu, prepričati, ali so naprave okrajnih komisij primerne ali ne, in vse koj odpraviti, kar napčnega najdejo.

(Dalje prihodnjič.)

Natoroznanske reči.

Mnogovrstne mravlje v Afriki.

Tudi v Afriki so mravlje, ne samo pri nas; pa so drugačne in hujše kot naše. Posebno dosti jih je na zahodnem Afrikanskem, kjer so nekatere nevarne ljudem in živalim. Du Chaillu *) pravi, da jih je 10 plemen. Najnevarniše so tiste, ki jih imenujejo bašikuay ali nšunu, katerih se celó leopard boji. Te popotvajo najraje skozi lesove. Včasih so jih kar cele rajde, več ur dolge in precej široke. Ob vsaki rajdi gredó velike mravlje, kot častniki in poveljniki, da zmirom v redu vzdržujejo celo trumo. Kadar dojdejo na poti v take kraje, kjer se ne morejo ogniti solncu, katero jim sije nasproti, napravijo si cesto v zemljo in popotvajo dalje pod zemljo. Kadar so lačne, skupljajo se in v veliki dolgi in široki rajdi napa-

*) Francoz Du Chaillu je mnogo prehodil ekvatorialno Afriko in nam sporoča marsikaj zanimivega o zamorcih in tamošnjem živalstvu.
Pis.

da se živali, na priliko, gorilla *) in slona (elefanta), ktera bežita oba pred njimi, tako se jih bojita. Tudi zamorci se jih smentano bojé in bežé pred njimi, zakaj kar one napadejo, uplenijo vse in oberó do belih kostí. Štruse, pse, rise, antilope — te premagajo naenkrat in potlej jih oberó, le kostí jim ostajajo.

Na poti so pa ponoči in podnevi te živali, in kadar se bližajo kaki vasi, pusté zamorci vse, kar imajo, pa bežé, mravlje pa se spravijo po hišah in pomoré in oberó vse, podgane, miši in kar je mesenega. Podgana, če je še tako velika, oberó jo v malo minutah; rastlin se pa ne dotaknejo. Pa skačejo za plenom, zgrabljajo ga s pilastimi čutnicami in potlej objedajo. Kogar vgrizne kaka taka mravlja, ga zeló boli. Dišé pa hudo. Dolge so najmanjše pol palca in rudeče ali tamno rujave. V eni rajdi jih je veliko. Du Chaillu jih je gledal celih 12 ur, ko so šle mimo njega, in ni se pretrgala vrsta nič.

Pa neko drugo pleme je še teh mravelj. Te so pa še večje; nahajajo se doli pod ravnikom (aequator) in so sivo-bele, glave imajo pa črno-rudeče in grizejo tako hudo, da kar trgajo meso s plena; so pa počasnejše od unih in jih ni toliko.

Nšellelay ali bele mravlje, te pa ne napadajo ljudi in živali, ampak živé od rastlin in ne morejo strpeti solčne svitlobe.

Rudeče drevesne mravlje živé po drevji in ga objedajo in obgrizujejo, da se usuši drevo, nad katero so se spravile. Spravljajo se nad veje najgostejše, lepijo liste in narejajo iz njih posodice, mošnji enake, in v njih potlej gnjezdijo. Teh se tudi bojé ljudje in živali, zato ker boli, če ugriznejo.

Ene so črne. Te gnjezdijo tudi po drevesih. Gnjezdo je dolgo 2 čevlja, počez pa en čevelj; znotraj so mostovži, pota: na-nje ležejo jajca, na njih delajo in odgajajo mladi zarod. Da dež ne premoči gnjezda, napravijo nad-nj streho iz listja. Podgoriški.

Učilišče za gospodarstvo in gojzdnarstvo v Križevcu na Hrvaškem.

„Novice“ so že nekolikrat omenile, da v Križevcu na Hrvaškem je velika teoretično-praktična učilnica za vse razdelke kmetijstva (gospodarstva). Ker pa tudi mi Slovenci moremo veseli biti, da tako blizo nas imamo zdaj tako važno narodno šolo, kakor je dosihmal le ena v Avstrii bila za Nemce, namreč v ogerskem Altenburgu, hočemo o tem učilišču bolj na drobno govoriti, nadjaje se, da v prihodnje utegne marsikterega mladenča našega gospodarski poklic doli v Križevcu peljati, ki sedaj, kar se je železnica odprla, ni deleč od nas, in kjer slavni gosp. Dragotin Lambl s skušeno roko vodi ravnateljstvo tega učilišča, ki obsega blizo 700 oralov različnih zemljišč.

Učilišče to razpada v dvoje: eno je viša učilnica, ki ima dva, obzirno tri tečaje. Tu se učijo od računstva in merstva začemši vsi nauki, ki so v zvezi z gospodarstvom in gojzdnarstvom (šumarstvom). Mladenci, ki se učijo samo gospodarstva ali samo gojzdnarstva, ostanejo v učilišču 2 leti; ki pa se učijo obojega, ostanejo 3 leta. Kdor želí v to šolo sprejet biti, treba da je dovršil 17. leto, da je zdravega telesa, poštenega obnašanja in da je izučil se nižjo triletno realko ali nižjo gimnazijo; sicer mora še dokazati, da se je kake 2 leti vadil gospodarstva ali gojzdnarstva; če pa je više šole dovršil kakor ravno pred omenjene, zadostuje enoletna prejšna gospodarska vaja. Za naukovino plača gospodarsk učenec vsako leto 30 fr., gojzdnarsk učenec pa 20 fr.

Šolsko leto tega učilišča začne se 16. oktobra.

Druga šola na tem učilišču je kmetijska šola za kmetijske fante, ki se ratarnica imenuje.

Učenci ratarnice stanujejo in se hranijo (živež imajo) v tej hiši; za vse plačujejo na leto 120 gold. — Učenje v tej šoli trpi 3 leta in se začinja vsako leto o veliki noči. Učijo se fantje računati, brati in pisati, naravoslovja, početkov merstva in posamesnih nauk kmetijskih, in sicer tako, da vsaki dan pozimi tri ure, poleti eno uro se učijo učenci v šoli, sicer pa se vadijo djansko (praktično) na polji in ostalih gospodarskih mestih pozimi 6, poleti 10 ur vsaki dan.

Vsi nauki v višem učilišču in v ratarnici se razlagajo v hrvaško-srbskem jeziku, čisti slovenščini zlo podobnem, tako, da jezik ne more nikogar naših ljudi strašiti, da bi ob kratkem ne razumeli vsega popolnoma.

Nekaj o liberalni in národni stranki.

Dobrovoljno premišljevanje za gospoda in kmeta.

(Konec.)

Kakor šege, časi slavnih dób in zapada narodov, tako se v zgodovini vrstijo tudi idéje (misli).

Malopridna, pozabljivosti vredna je dóba, ktera nima nobene vodilne misli; zanimiva in slavna, ktero je vodila navdušenosti polna misel. Polasti se včasi celih narodov neka tiha nezavedena želja; posamesni možje jo uganejo in izustijo, — izrečena misel postane narodno blago in vodilo, in v kljub vsem zaprekam in silnim sovražnikom se širi in širi, z gorečnostjo in pogumom navdaja človeške srca, in ne dá se zatreti, ne dá se ustaviti, dokler ne dovrši v zgodovini mogočnih nepozabljivih djanj. Muoge zgodovinske dóbe to očitno dokazujejo, kar nam bode v poduk.

Bogme! Nastopila je zdaj ideja narodnosti; napočila je zora svitlega srečnega dneva. Ideja že v svojem začetku tako razširjena, močna in budeča toliko navdušje mora imeti ne samo veliko, tudi bližnjo prihodnjost. Tista vlada pa, ki novo vodilno misel, ktere tek in utrditev nobena sila ustaviti in le malo časa ustavljati more, prva poprime in spozná, mora veliko veliko prekositi vse druge. Kako bi Avstrija na podlagi te ideje se povzdigniti mogla, komaj z misli morem preseči; takrat bi se uresničile besede o neusahljivih virih avstrijske moči, — takrat bo vladala v deželi svoboda in ljubezen; unanji pa bodo imeli strah, razžaliti našo čast in naše moštvo. Kolikošen bi tudi bil upljiv Avstrije do splošne Evrope! Vrnili bi se tisti časi, ko je „felix Austria“ v svojih rokah imela vladje evropejskih držav.

Kaj pa nam more prinesiti prenapeti centralizem?

Naravno je od nekdej, da tiste moči v državi, ki imajo kaj življenja v sebi in so po tem svojem bitji in značaji centralizaciji nasprotne, se toliko bolj ustavljajo ji, kolikor močnejše je prizadevanje, centralizaciji veljavo pridobiti. Največa nasprotnica centralizacije pa bo razširjena omika narodov. Naj je omika na narodni ali na ptuji podlagi, ako le čisti in blazi srčno čutje in krepcá značajnost, obuja narodno čutje in zavest; te pa spodbijate podslombe centralizma, da sčasoma mora sam v se razpasti.

Ako bi kdo centralizem pri toliko njemu nasprotnih stvaréh hotel vedno še izpeljavati, rabiti bi moral za vžugovanje in krotenje teh stvari toliko moči, kar bi jih država komaj mogla podati brez občnega slabenja naravnih pripomočkov. Za negotovo izpeljavo neskušene teorije važno in veliko državo slabiti, pa ni navada dobrega opravnika državljanskih zadev; ampak vlada, kteri je prva skrb blagostanje svojih ljudstev obdrževati in množiti, mora skrbeti, da svoje namene izvršuje tudi po najloži, najvarniši poti. Ktera pot je pa ta v Avstrii, ni mi menda treba ponavljati.

Kar pa posebno nas Slovence zadeva, menim, da bi

*) O Gorillu (Troglodytes Gorilla) drugo pot kaj.